

Голок В. Я.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту*

*Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

Дергачова Г. М.

кандидат економічних наук,

старший викладач кафедри економіки і підприємництва

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Holiuk Viktoriia

Ph.D. (Economics),

Associate Professor of Management Department

National Technical University of Ukraine

“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

Dergachova Hanna

Ph.D. (Economics)

Senior Lecturer of Department of Economics and Entrepreneurship

National Technical University of Ukraine

“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО ФАКТОРИНГУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ У МІЖНАРОДНИХ КРЕДИТНО-РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЯХ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню теоретичних основ фінансового факторингу та його використання в міжнародних кредитних операціях. Факторинг є фінансовим інструментом, який зазвичай використовується підприємствами для мінімізації їх дебіторської заборгованості та забезпечення господарської діяльності необхідною кількістю оборотних активів, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності цих підприємств на ринку. У статті досліджено основні переваги та недоліки фінансового факторингу, наведено його основні види. Особливу увагу приділено міжнародному факторингу, який популярний за кордоном, але українськими підприємствами використовується мало. Проведено короткий огляд, виявлено основні особливості української факторингової практики. Запропоновано ключові напрями урядової політики щодо покращення розвитку фінансового факторингу в Україні.

Ключові слова: фінансовий факторинг, дебіторська заборгованість, кредитний ризик, фактор, регресна вимога.

Вступ та постановка проблеми. Фінансовий факторинг широко використовується в міжнародних кредитно-розрахункових операціях у розвинутих країнах. Міжнародний факторинг є досить дієвим інструментом, який дає змогу оперативного забезпечити експортера обіговими коштами, застрахувати його кредитні ризики, пов'язані з недостатньою можливістю оцінювання кредитоспроможності іноземного покупця, забезпечити супутні бухгалтерські та інформаційні послуги. Мінімізація ризиків разом з іншими чинниками є складовою частиною фінансової стійкості підприємств та їх конкурентоспроможності на ринку. Необхідність підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств в умовах дедалі ширшого залучення економіки України до світогосподарських процесів визначає актуальність дослідження сутності факторингу та особливостей його використання в міжнародних кредитно-розрахункових операціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фінансовий факторинг та особливості його використання в міжнародних кредитно-розрахункових операціях були й залишаються предметом наукового інтересу низки як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, таких як О.Д. Вовчак, О.П. Гребельник, А.Л. Спіфанова, А.Г. Івасенко, Л.Н. Красавіна, М.В. Леднев, Я.І. Ніконова, О.І. Пальчук, І.С. Покамєстов, В.І. Рудевська. Однак незначні маш-

таби використання факторингу підприємствами нашої держави визначають необхідність поглибленого аналізу сутності, механізму та особливостей використання цього фінансового інструменту в Україні та за кордоном.

Метою роботи є дослідження сутності та особливостей використання фінансового факторингу в міжнародних кредитно-розрахункових операціях.

Результати дослідження. Факторинг – це сукупність фінансових послуг, які надає факторингова компанія чи банк клієнту в обмін на переуступку дебіторської заборгованості. Однак не слід вважати факторингову операцію лише продажем дебіторської заборгованості чи переуступкою банку грошової вимоги, адже факторинг включає значний перелік взаємопов'язаних послуг.

Нормативно-правову основу реалізації факторингу в Україні складають Господарський кодекс України, Податковий кодекс України, Цивільний кодекс, Закон України «Про банки та банківську діяльність», Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», Постанова НБУ «Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку операцій із фінансовими інструментами в банках України» від 21 лютого 2018 року.

З позицій українського законодавства факторинг – це фінансовий інструмент, під час використання якого одна

сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за певну плату, а клієнт відступає або зобов'язується відступити на користь фактору своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника) [1]. Це може бути право грошової вимоги, строк платежу згідно з якою вже настав, або право вимоги, яке виникне в майбутньому.

Учасниками факторингової операції є фактор (банк або компанія, яка має ліцензію на реалізацію факторингових операцій, тобто посередник, який фінансує дебіторську заборгованість [2]) і його клієнт (фізична або юридична особа – суб'єкт господарської діяльності). Перевідступлення фактором права грошової вимоги третій особі не допускається, окрім випадків, коли це встановлено договором факторингу.

Основна функція факторингу – це управління обіговими коштами підприємства, що сприяє прискоренню оборотності коштів клієнта, однак зведення ролі факторів лише до викупу дебіторської заборгованості не є цілком коректним. Факторинг є поєднанням фінансових, страхових та інформаційних послуг, які спрямовані на забезпечення зростання обсягів продажів товарів та послуг суб'єктів господарювання. Фінансуючи заборгованість боржників – дебіторів клієнта, факторингова компанія також забезпечує сукупність пов'язаних між собою послуг на користь свого клієнта, а саме:

- фінансування поставок з відстрочкою оплати;
- управління дебіторською заборгованістю клієнта;
- мінімізацію кредитних і відсоткових ризиків та ризиків ліквідності;
- надання інформаційних послуг.

Таким чином, використання фінансових послуг факторингу дає підприємствам низку таких можливостей:

- мінімізація рівня дебіторської заборгованості та вирішення питання дефіциту обігових коштів;
- забезпечення необхідної номенклатури товарного асортименту;
- нарощення обсягів продажів;
- пропонування клієнтам пільгових умов купівлі товарів і послуг;

– закуповування матеріалів у постачальників одразу після відвантаження товару за нижчою ціною завдяки швидкому отриманню коштів.

Існує багато різновидів факторингу, які класифікуються за різними ознаками. Зокрема, їх можна класифікувати таким чином за наявністю права регресної вимоги: факторинг з регресом і без регресу. У першому випадку за невилати коштів дебітором виплату на користь фактору проводить кредитор. У другому випадку фактор приймає на себе всі кредитні ризики, а за невилати коштів дебітором втрачає їх. Також факторинг класифікується за ознакою інформування дебітора щодо перевідступлення заборгованості (відкритий факторинг передбачає інформування, закритий – ні). За ознакою наявності фактичного боргу виділяють реальний факторинг (за якого перевідступається вже наявне боргове зобов'язання) та концесуальний факторинг (передбачає перевідступлення майбутнього боргу). За ознакою резидентності виділяють зовнішній (міжнародний) та внутрішній факторинг, за якого дебітор і кредитор перебувають в одній країні [3].

Необхідність підвищення конкурентоспроможності українських підприємств на світових ринках створює необхідність ширшого використання механізмів фінансування міжнародних угод, зокрема за допомогою факторингу. Міжнародна факторингова операція є різновидом міжнародних кредитно-розрахункових операцій, за якого постачальник – продавець товарів переуступає

короткострокові вимоги згідно із зовнішньоторговельними договорами на користь фактору для швидкого отримання частки загальної суми за договором (від 70% до 90% протягом двох чи трьох діб) та отримує від нього всі необхідні супутні послуги (бухгалтерські, інформаційні тощо). У міжнародному факторингу розрізняють:

- пряму факторингову операцію, яка включає співпрацю таких суб'єктів, як експортер, факторингова компанія з експорту та імпортер;
- непряму факторингову операцію, яка включає співпрацю чотирьох суб'єктів, а саме експортера, фактору з експорту, фактору з імпорту та імпортера (експортна факторингова компанія працює не безпосередньо з імпортером, а з його фактором, тобто резидентом країни імпортера).

Крім того, міжнародним факторингом може вважатися відкриття факторинговими компаніями представництва чи філій за кордоном для забезпечення факторингового обслуговування міжнародних торгових операцій клієнтів та їх торговельної діяльності в межах країни резидентності. За наявності нормативно-правових обмежень щодо термінів платежу за експортним контрактом міжнародні факторингові послуги набувають особливої актуальності, оскільки дають можливість швидкого фінансування дебіторської заборгованості імпортера.

У міжнародному факторингу суттєву роль відіграє експортний факторинг, який полягає у продажі експортером своєю фактору дебіторської заборгованості по експорту. Фактор, згідно з договором експортного факторингу, надає такі послуги:

- приймає ризики (політичні, трансферні й дебіторські ризики);
- оплачує 70–95% суми контракту до реалізації платежу (це залежить від сфери, у якій працює підприємство-постачальник);
- здійснює інкасо (факторингова компанія контролює боржників щодо вчасної оплати наступних платежів);
- супроводжує бухгалтерський облік та аналіз статистики дебіторської заборгованості;
- проводить аналіз виробничої та збутової діяльності підприємства, визначає напрями її вдосконалення.

Поширеність експортного факторингу пов'язана з тим, що експортна операція часто передбачає зростання кредитного ризику експортера (оскільки у нього може не бути достовірної інформації для оцінювання кредитоспроможності покупців), а експортний факторинг мінімізує цей ризик. Однак внаслідок зростання ступеня ризику (кредитного та валютного) фактор (банк або факторингова компанія) висуває до експортера жорсткіші вимоги порівняно з постачальниками-резидентами, що також впливає на вартість факторингу.

Якщо факторингова компанія обслуговує підприємство, яке експортує продукцію, вона, як правило, укладає угоду з факторинговою компанією – резидентом держави-імпортера, а також доручає їй виконання певного обсягу робіт. За такої угоди факторингова компанія експортного підприємства буде працювати від імені і за дорученням іноземних факторів у своїй країні. Такий факторинг називають взаємним або двофакторним. Специфікою цього різновиду зовнішньоекономічного факторингу є те, що ця факторингова угода буде чотиристоронньою. Фактор експортного підприємства за договором може передати фактору імпортера такі обов'язки щодо забезпечення факторингової операції:

- оцінювати кредитоспроможність імпортера, страхувати кредитний ризик експортера, визначити суму максимального обсягу страхування кредитного ризику, відшкодувати суму, яка не була сплачена клієнтом протягом певного терміну;

- інкасувати боргові вимоги, за потреби вживати арбітражних заходів;

- переказувати кошти фактору експортного підприємства.

Особливістю й перевагою взаємного факторингу є те, що для факторингової компанії, яка виконує доручення імпортного підприємства, вимога боргу є внутрішньою, а не зовнішньою, як щодо фактору експортного підприємства. Однак слід зазначити, що подібно до всіх багатосторонніх угод такий тип факторингу є складним, передбачає значний обсяг документообігу й високі витрати зовнішньо-економічних контрагентів.

Суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності варто мати на увазі, що основним завданням фактору експортного підприємства за використання взаємного факторингу є кредитування, а якщо експортеру не потрібен кредит, то йому більш вигідно укласти угоду, яка передбачатиме прямий імпортний факторинг безпосередньо з факторинговою компанією, що працює у державі, де розташована імпортерна компанія. Однак це має значення лише тоді, коли підприємство експортує продукцію до однієї чи двох країн, але якщо експортер співробітничав з багатьма країнами, то укладання однієї угоди з факторинговою компанією у своїй державі є доцільнішим порівняно зі значною кількістю прямих угод з факторами – резидентами інших країн.

Прямий імпортний факторинг передбачає, що фактор, який працює у країні імпортного підприємства, укладає договір з експортним підприємством про переступлення боргових вимог експортера на користь фактору імпортера. З огляду на складність кредитування зарубіжного експортера в іноземній валюті, що полягає у наявності валютних обмежень, пункт щодо авансового платежу використовується не часто, а фактор, як правило, відіграє роль лише гаранта платежу.

Значний розмір витрат коштів на операцію взаємного факторингу зумовлює те, що низка факторів віддає перевагу прямому експортному факторингу, тобто приймає на себе кредитні ризики, здійснює кредитування, облік, а також інкасує боргові вимоги. У такому разі факторингова компанія часто стикається з проблемами оцінювання кредитоспроможності підприємств-нерезидентів і доручає такий аналіз місцевим юридичним та аудиторським фірмам. Таким чином, основними перевагами операції прямого факторингу є менша кількість підприємств-посередників і, відповідно, менші затрати на факторинг. Перевагою непрямого (опосередкованого) факторингу є те, що й фактори експортера, й фактори імпортера обслуговують кожен свого клієнта. Вони, як правило, є постійними контрагентами, добре обізнані зі станом кредитоспроможності своїх клієнтів, тому обидві факторингові компанії несуть мінімальний ризик під час реалізації операції.

На підставі вищезазначеного можна визначити такі основні переваги міжнародного факторингу:

- захист експортерів від ризиків несплати продукції;
- зручна схема швидкого отримання експортерами коштів від реалізації продукції, що прискорює процес їх капіталообігу;

- відсутність потреби експортера в пошуку кредитних ресурсів для підтримки свого обігового капіталу;

- зниження витрат на операції, пов'язані з оцінюванням кредитоспроможності клієнта та веденням бухгалтерського обліку;

- мінімізація валютних ризиків суб'єктів міжнародних угод;

До недоліків факторингових операцій належать високі вимоги банків до документів, що підтверджують право на виплату, часто – необхідність поручительства за клієнта

(регресний факторинг), досить висока вартість факторингових послуг.

Факторинг запозичений вітчизняними економічними суб'єктами з практики управління заборгованістю, що поширена у розвинутих країнах. У світовій практиці факторинг використовується з 60-х років ХХ століття. Для українського ринку він є відносно новою послугою, оскільки почав розвиватися лише в 90-х роках минулого століття. Обсяг світового ринку факторингових послуг перевищує трильйон євро. При цьому майже 70% припадає на Європу, адже обсяг послуг факторингу в країнах Європи становить до 10% їх ВВП. Найбільші обсяги операцій виконують компанії Великої Британії, Італії, США, Франції та Німеччини. Порівняно з цими країнами факторинг в Україні розвинений ще досить слабо. Надають такі послуги в Україні як банки, так і небанківські фінансові організації. З огляду на дані фінансової звітності банків можна сказати, що факторингові послуги надають близько 20 фінансових установ України. Серед лідерів за обсягом вимог за договорами факторингу слід назвати «ПУМБ», «Укресімбанк», «Таскомбанк», «Райффайзен Банк Аваль» та «ОТП Банк». Їх сумарна ринкова частка формує близько 70% загального обсягу банківського портфеля факторингових операцій [4].

В міжнародній практиці факторинг вважається комплексною операцією, яка містить багато складових частин, серед яких слід назвати управління кредитними ризиками, мінімізацію дебіторської заборгованості, аналіз кредитоспроможності потенційного дебітора, надання бухгалтерських, інформаційних послуг. Однак в Україні поняття факторингу часто зводиться до викупу фактором дебіторської заборгованості і подальшим її стягненням, отже, ототожнюється з колекторською діяльністю. Основною причиною низького ступеня розвитку класичних факторингових операцій в Україні є висока вартість кредитних ресурсів в Україні, як наслідок, фінансування факторингу відбувається переважно власними коштами факторів [5]. У результаті цього середня ціна факторингових послуг нині складає близько 30% річних [3]. Окрім того, вітчизняна нормативно-правова база й правова система загалом не забезпечують належного захисту майнових інтересів факторів, у зв'язку з чим кредитні ризики останніх є значними. Очікується, що запровадження електронного документообігу спростить роботу факторингових компаній, однак для розвитку факторингу в Україні передусім слід удосконалити механізм стягнення заборгованості та знизити вартість кредитних ресурсів.

Висновки. Факторинг – це фінансовий інструмент, який широко використовується в міжнародних кредитно-розрахункових операціях за кордоном для фінансування обігових коштів експортерів. Його сутність полягає в наданні фактором клієнту комплексу послуг, які пов'язані з перевідступленням боргових вимог на користь фактору й включають бухгалтерську та інформаційну підтримку клієнта. Міжнародний факторинг є зручною формою фінансування експортерами своїх обігових коштів, однак його вартість є суттєвою, що пов'язане з високими кредитними та валютними ризиками факторів. Використання механізму взаємного факторингу дає змогу знизити кредитні ризики, однак залучення до операції двох факторів також впливає на вартість факторингової операції для клієнтів.

В Україні сутність фінансового факторингу часто зводиться до колекторської діяльності. Факторинг (у його класичному розумінні) не набув значного розвитку в нашій державі внаслідок високої вартості кредитних ресурсів та недосконалості нормативно-правових механізмів стягнення заборгованості.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України. *Офіційний веб-ресурс Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060220/stru> (дата звернення: 01.03.2020).
2. Barone A. Factor. *Investopedia*. URL: <https://www.investopedia.com/terms/f/factor.asp> (дата звернення: 01.03.2020).
3. Онуфрійчук О.В. Факторинг в Україні. *Prostobiz.ua*. URL: https://www.prostobiz.ua/finansy/factoring/vse_novosti (дата звернення: 01.03.2020).
4. Факторинг по-українськи: що стримує зростання? *Центр економічних досліджень та прогнозування «Фінансовий пульс»*. URL: <http://finpuls.com/ua/financial/reviews/news/Factoring-po-ukranski-shcho-strimu-zrostannya.htm> (дата звернення: 01.03.2020).
5. Почему в Украине не развивается классический факторинг? *Factoring Finance*. URL: <http://factoring-finance.com.ua/ru/chomu-v-ukra%D1%97ni-ne-rozvivayetsya-klasichnij-factoring> (дата звернення: 01.03.2020).

References:

1. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy. [The Civil Code of Ukraine] *Oficijnyj veb-resurs Verhovnoyi Rady Ukrayiny [Official web-source of Verkhovna Rada of Ukraine]*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060220/stru> [in Ukrainian] (accessed 01.03.2020).
2. Barone A. (2019) Factor. *Investopedia*. Available at: <https://www.investopedia.com/terms/f/factor.asp> (accessed 01.03.2020).
3. Onufrychuk O.V. (2019) Faktorynh v Ukrainy. [Factoring in Ukraine] *Prostobiz.ua*. Available at: https://www.prostobiz.ua/finansy/factoring/vse_novosti [in Russian] (accessed 01.03.2020).
4. Faktorynh po-ukrainsky: shcho strymuie zrostannia? [Factoring in Ukrainian: What is holding back growth?] *Tsentr ekonomichnykh doslidzhen ta prohnozuvannia "Finansovyi puls" [Center of Economic Research and Forecasting "Financial Pulse"]*. Available at: <http://finpuls.com/ua/financial/reviews/news/Factoring-po-ukranski-shcho-strimu-zrostannya.htm> [in Ukrainian] (accessed 01.03.2020).
5. Pochemu v Ukrainy ne rozvyvaetsia klasycheskyi faktorynh? [Why typical factoring does not develop in Ukraine?] *Factoring Finance*. Available at: <http://factoring-finance.com.ua/ru/chomu-v-ukra%D1%97ni-ne-rozvivayetsya-klasichnij-factoring> [in Russian] (accessed 01.03.2020).

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РЕАЛИЗАЦИИ ФИНАНСОВОГО ФАКТОРИНГА
И ОСОБЕННОСТИ ЕГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В МЕЖДУНАРОДНЫХ
КРЕДИТНО-РАСЧЕТНЫХ ОПЕРАЦИЯХ

Аннотация. Статья посвящена исследованию теоретических основ финансового факторинга и его использования в международных кредитных операциях. Факторинг является финансовым инструментом, который обычно используется предприятиями для минимизации их дебиторской задолженности и обеспечения хозяйственной деятельности необходимым количеством оборотных активов, что способствует повышению конкурентоспособности этих предприятий на рынке. В статье исследованы основные преимущества и недостатки финансового факторинга, приведены его основные виды. Особое внимание уделено международному факторингу, который популярен за рубежом, но украинскими предприятиями используется мало. Проведен краткий обзор, выявлены основные особенности украинской факторинговой практики. Предложены ключевые направления правительственной политики по улучшению развития финансового факторинга в Украине.

Ключевые слова: финансовый факторинг, дебиторская задолженность, кредитный риск, фактор, регрессное требование.

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF FINANCIAL FACTORING
AND ITS USE IN INTERNATIONAL CREDIT TRANSACTIONS

Summary. In the article theoretical fundamentals of financial factoring and its use in international credit transactions have been studied. Theoretical basis of financial factoring has been researched by the authors and it has been defined as a financial service in which the business entity sells its bill receivables to a third party at a discount in order to raise funds. Factoring is a financial instrument that is being commonly used by enterprises to minimize their receivables and provide the business with necessary amount of current assets that contributes to higher level of competitiveness of these enterprises on the market. In regards to the world globalization trend the need of Ukrainian business to compete with foreign enterprises abroad determines the topicality of this research. Core advantages and disadvantages of financial factoring have been studied. Main kinds of financial factoring have been stated: recourse and non-recourse factoring, notification and non-notification factoring, domestic and international factoring. Special attention has been paid to international factoring, which is popular abroad but not widely used by Ukrainian enterprises. In the paper main kinds of international financial factoring have been studied: import and export factoring, two-factor factoring and direct factoring. Core advantages and disadvantages of two-factor factoring and direct factoring have been analyzed by the authors. In the paper the main factor's obligations as a counterpart of export direct factoring have been stated and its primary risks (credit and exchange rate risks) have been revealed. The key export factor's functions that could be re-ordered to its import counterpart within the two-factor factoring mechanism have been stated in the paper. Brief review of Ukrainian financial factoring activity has been performed and basic features of Ukrainian factoring practice have been revealed. It has been stated that the general understanding of financial factoring in Ukraine differs from its equivalent abroad. Main reasons of weak and one-sided development of financial factoring in Ukraine have been indicated. The key directions of governmental policy to improve financial factoring development in Ukraine have been suggested.

Key words: factoring, receivables, credit risk, factor, recourse.